

KS. GRZEGORZ RAFIŃSKI

Gdańskie Seminarium Duchowne

ORCID: 0000-0002-2887-4020

Kontemplacja estetyczna Pisma świętego na przykładzie Ps 67 i wybranych perykop z Listu św. Pawła do Rzymian

DOI: <https://doi.org/10.26142/stgd-2019-020>

Streszczenie: Odbiór tekstów biblijnych nie powinien ograniczać się tylko to analizy konceptualnej. Biblia jest dziełem literackim i mamy prawo odbierać ją czasem tak, jak się odbiera dzieło sztuki, które wywołuje efekt kontemplacji estetycznej. Kierując się tym założeniem, w niniejszym artykule przeanalizowaliśmy od strony estetycznej, włącznie z podaniem schematów poglądowych, Psalm 67 (zwany w kabale Psalmem Menorą) i wybrane perykopy z Listu św. Pawła do Rzymian, w których Apostoł cytuje teksty ST (Rz 3,10-20; 4,1-25; 9,6-29; 15,7-12). Z analizy porównawczej wysnuliśmy wniosek, że św. Paweł znał i stosował metody interpretacji tekstów ST funkcjonujące w środowisku diaspory (dla przykładu. reguły: „gezera shawa”, „yelamdenu rabbenu”), ale dostosowywał je do priorytetu, jakim było głoszenie Ewangelii. Paweł narzucał sobie ograniczenia formalne w swym nauczaniu, „aby nie został pozbawiony znaczenia krzyż Chrystusa” (por. 1 Kor 1,17], unikając „górnolotnych słów lub mądrości” (por. 1 Kor 2,1).

Słowa kluczowe: List św. Pawła do Rzymian, Ps 67, menora, kabala

Aesthetic Contemplation of the Holy Scripture on the Example of Ps. 67 and Selected Pericopes from St. Paul's Letter to the Romans

Summary: The reception of biblical texts should not be limited only to aconceptual analysis. The Bible is a literary work and we have the right to receive it sometimes as one receives a work of art that evokes the effect of aesthetic contemplation. With this assumption in mind, in this article I have analyzed Psalm 67 (called the Menorah Psalm in the Kabbalah) and selected

pericopes from St. Paul's Letter to the Romans, in which the Apostle cites the texts of the Old Testament (Romans 3:10-20, 4:1-25, 9: 6-29, 15:7-12) from the aesthetic perspective. Illustrative diagrams are also provided. From the comparative analysis, the conclusion is drawn that St. Paul knew and used methods of interpreting the Old Testament texts that functioned within diaspora circles (for example, the rules: "gezera shawa", "yelamdenu rabbenu"), but he adapted them to the priority of preaching the Gospel. Paul imposed on himself formal limitations in his teaching, "lest the cross of Christ be emptied of its power" (cf. 1 Cor 1:17), by avoiding "lofty words or wisdom" (cf. 1 Cor 2:1).

Keywords: St. Paul's Letter to the Romans, Ps. 67, Menorah, Kabbalah

Luis Alonso Schökel w swym podręczniku poetyki hebrajskiej¹ zwraca uwagę na to, że Izraelici uznawali swe teksty i księgi nie tylko za teksty święte, ale także za teksty literackie². Skoro Biblia jest dziełem literackim, to mamy prawo odbierać ją tak, jak się odbiera dzieło sztuki, które wywołuje efekt kontemplacji estetycznej, adoracji³. Pojęcie kontemplacji estetycznej w odniesieniu do tekstu biblijnego wpisuje się w rzeczywistość obcowania z Bogiem, które ma sens samo w sobie⁴. Odbiór tekstów biblijnych nie powinien ograniczać się tylko to analizy konceptualnej⁵,

¹ L. Alonso Schökel, *A Manual of Hebrew Poetics*, Roma 1988 (Subsidia biblica 11).

² Tamże, s. 1: „The *Israelites* valued their texts and books not only as sacred texts but also as literary or poetic texts: the preservation of legends, epic tales, lyric songs, the imitation of poems and conscious use of literary techniques show that for the Israelites these texts had not only a religious but also a literary value. In this they are similar to other peoples”.

³ Żydzi obchodzą specjalne Święto Tory (Szawuot); zob. www.tygodnikpowszechny.pl/swietoty-34189. W Kościele katolickim pojawiają się inicjatywy intronizacji Pisma świętego; zob. dwa przykłady: a) www.niedziela.pl/artukul/4919/nd/O-intronizacji-Pisma-Swietego/; b) www.ekumenizm.pl/koscioly/katolickie/franciszkanie-intronizuja-pismo-swiete/.

⁴ Pojęcie kontemplacji estetycznej w odniesieniu do tekstu biblijnego wpisuje się w rzeczywistość obcowania z Bogiem, która ma sens sama w sobie. Jest, w sensie wskazanym w załączonym cytacie, „bezinteresowna”: „Zarówno filozofowie, którzy pisali o sztuce, jak też psychologowie, którzy próbowali badać przeżycia estetyczne, zgodnie uznawali, że ze względu na swą – swoistą – bierność, kontemplacja estetyczna jest «bezinteresowna». Znaczy to, że nie jest środkiem do uzyskania celu w walce o byt. Na ogół wchłanianie wiedzy (uczenie się), konstruowanie techniczne, rozpatrywanie problemów filozoficznych i moralnych, nie mówiąc już o działalności gospodarczej, służy jako środek do celów, leżących poza obrębem tych to czynności. Z tego względu są to czynności «interesowne». Inaczej jest z «konsumpcją» dzieł sztuki. Widz kinowy i teatralny, słuchacz koncertu, czytelnik powieści, obserwator budowli patrzą i słuchają zazwyczaj bez zamiaru, aby przez słuchanie lub obserwację uzyskać efekt przekraczający chwilę kontemplacji danego dzieła. Oczywiście w rachubę wchodzi mimo to pewien «interes», mianowicie chęć przeżycia chwil przyjemnych z patrzenia i słuchania. Ale w takim razie mamy do czynienia z interesownością wyjątkową, z interesem, polegającymi na wyżywaniu się w danej kontemplacji” (<http://wtn.org.pl/kontemplacja-estetyczna/>).

⁵ Por. L. Schenke, *Szenische und liturgische Lesung der Evangelien als Gesamttext*, „Bibel und Kirche” 62 (2007) s. 175, który zaleca lekturę dużych partii tekstu biblijnego (np. całej Ewangelii

aczkolwiek zrozumienie tekstu biblijnego, „aktywowane” przez (wielokrotną) lekturę danego tekstu, podczas której tekst staje się „własnością osobistą”, powinno być kontynuowane przez podejście „naukowe”, które jest też szczególną formą lektury tekstu⁶. Wychodząc z tego założenia, pragniemy w niniejszym artykule porównać reguły interpretacji Ps 67 w kabale z analizą niektórych tekstów w Liście św. Pawła do Rzymian, w których Apostoł cytuje teksty Starego Testamentu. Tym samym artykuł niniejszy staje się kontynuacją opracowania opublikowanego w 42. tomie „Studiów Gdańskich” pt. „Odniesienia do Starego Testamentu w Listach św. Pawła”⁷, w którym zamieściliśmy zestawienie tekstów Starego Testamentu występujących w Listach św. Pawła. W podsumowaniu tamtego artykułu napisaliśmy: *Wielość (sto jeden) cytowań i nawiązań do tekstów Starego Testamentu występująca w Listach św. Pawła wskazuje, że św. Paweł zakładał, że wszystko, co ważne w jego nauczaniu, jest zakorzenione w woli Boga objawionej już wcześniej w Biblii. Słowo Boże zaś nie mogło zawieść (por. Rz 9,6, gdzie Paweł pisze: „nie znaczy to jednak wcale, że Słowo Boże zawiodło”). Swoboda, z jaką Paweł porusza się po rozmaitych księgach Biblii, ukazuje, jak głęboko Biblia przenikała jego sposób myślenia. Można powiedzieć, że Paweł, interpretując rzeczywistość, „myślał Biblią”⁸. Celem niniejszego artykułu jest odpowiedź na pytanie, w jaki sposób (!) św. Paweł korzystał z tekstów Starego Testamentu. Narzucał sobie ograniczenia formalne (zob. punkt 1. niniejszego artykułu). Użycie cytatów ze ST ujawnia kunszt oratorski św. Pawła dowodzący znajomości metod stosowanych w środowisku diaspory (zob. punkty: 2-6).*

1. „Gdy przyszedłem do was, przyszedłem głosić wam tajemnicę Boga nie za pomocą górnolotnych słów lub mądrości” (1 Kor 2,1)

Św. Paweł narzucał sobie ograniczenia formalne w swym nauczaniu, co dotyczy także sposobu interpretowania Starego Testamentu w głoszeniu Ewangelii. Świadczą o tym zacytowane wyżej słowa św. Pawła z 1 Kor 2,1, w których deklaruje, że podczas swej pierwszej wizyty w Koryncie nie chciał głosić „tajemnicy Boga”

św. Jana) w kontekście scenicznym, jak opowiadanie, dramat: „In der neuen Exegese setzt sich immer mehr die Erkenntnis durch: Die Evangelien sind nicht nur Sammlungen ursprünglich verteilter Überlieferung, sondern Erzählungen, das Johannesevangelium gar ein Drama, in denen sich ein literarischer Gestaltungswille eines Autors auswirkt. Ihre Gestalt muss daher (auch) als ein Ganzes wahrgenommen werden, und zwar zuerst und vor allem im Hören”.

⁶ Por. W. Egger, *Metodologia del Nuovo Testamento. Introduzione allo studio scientifico del Nuovo Testamento*, Bologna 1989 (Studi biblici 16), s. 7-10.

⁷ Zob. G. Rafiński, *Odniesienia do Starego Testamentu w Listach św. Pawła*, „Studia Gdańskie” 42 (2018), s. 17-38.

⁸ Tamże, s. 37.

(τὸ μαρτύριον τοῦ θεοῦ) „w górnolotnych słowach”⁹ (οὐ καθ’ ὑπεροχὴν λόγου). Nie chciał posługiwać się „mądrością słowa” – by „nie został pozbawiony znaczenia krzyż Chrystusa” (1 Kor 1,17). Samoograniczenia, które sobie narzucał, wynikały ze świadomości misji, jakiej się podjął, którą tak definiuje w Liście do Rzymian: „Paweł – sługa¹⁰ Chrystusa Jezusa, powołany na apostoła, wybrany dla Ewangelii Boga” (Rz 1,1). Aby dostrzec z całą ostrością specyfikę podejścia św. Pawła do Starego Testamentu, odwołajmy się do literatury porównawczej¹¹, a mianowicie do interpretacji Starego Testamentu w kabale – kierunku żydowskiej mistyki rozwijającym się w okresie od Johana ben Zakkai do XVIII wieku. Najważniejszym dziełem kabalistycznym jest księga Zohar (powstała około 1280 roku, przypisywana Mojżeszowi de Leon z Hiszpanii)¹².

R. Meynet¹³ w książce, w której opisuje swoją „nową metodę” analizy retorycznej tekstów biblijnych, przywołuje przykład interpretacji Psalmu 67 w kabale, w celu ukazania meandrów podejścia do interpretacji Biblii w tradycji żydowskiej¹⁴. Psalm 67 został wpisany w kabale w plan graficzny menory, stając się przedmiotem kontemplacji estetycznej

Oto schemat „Psalmu – menory” w języku hebrajskim, z dołączonym analogicznym schematem w języku polskim:

⁹ Tłumaczenia wszystkich tekstów biblijnych na język polski w niniejszym artykule są wzięte z: *Biblia ekumeniczna to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu z księgami deuterokanonicznymi. Przekład ekumeniczny z języków oryginalnych*, Warszawa 2017.

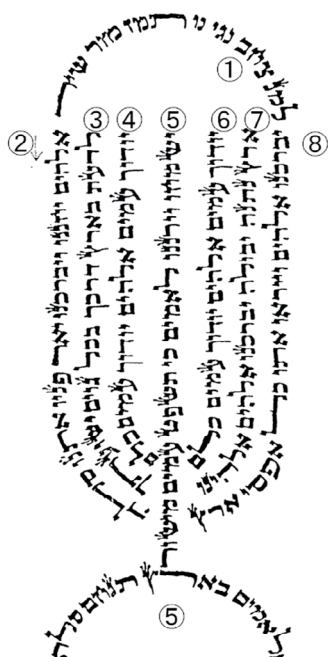
¹⁰ Możliwe jest też tłumaczenie „niewolnik”; zob. komentarz *Biblia ekumenicznej*.

¹¹ J. Ashton, *The Religion of Paul the Apostle*, New Haven-London 2000, s. 6, tak opisuje pojęcie literatury porównawczej, relacjonując wykład inauguracyjny G. Steinera wygłoszony na Uniwersytecie w Oxfordzie w 1994 roku na temat: „What is comparative Literature?”. „Every act of the reception of significant form, in language, in art, in music, is comparative... We seek to understand, to «place» the object before us – the text, the painting, the sonata – by giving it the intelligible, informing context of previous and related activity... There is in the perception of and response to intelligibility no absolute innocence, no Adamic nakedness”.

¹² Por. J. W. Doewe, *art. Kaballa*, w: *Biblich-historisches Handbuch*, red. B. Reicke - L. Rost, Göttingen 1962, kol. 915-916. W Talmudzie słowem *kaballa* określano Proroków i Pisma w trójpodziale na Torę, Proroków i Pisma; por. A. Cohen, *Talmud. Syntetyczny wykład na temat Talmudu i nauk rabinów dotyczących religii, etyki i prawodawstwa*, Warszawa 1997, s. 156.

¹³ Zob. R. Meynet, *L'analyse rhétorique, une nouvelle méthode pour comprendre la Bible. Textes fondateurs et Exposé systématique*, Paris 1989, s. 49.

¹⁴ Por. także: R. Loewe, *Jewish Exegesis*, w: *A Dictionary of Biblical Interpretation*, red. R. J. Coggins – J. L. Houlden, London 1990, s. 346-354.

D'après Amos HAKHAM, *Sefer Tehillim*, Mossad Harav Kook, Jérusalem, t. 1, p. 386.

Schemat nr 1¹⁵

Schemat nr 2¹⁶

1 לְמַנְצֵחַ בְּנִגְלִיתַת מִזְמוֹר שִׁיר:

① Przewodnikowi chóru. Na instrumenty strunowe. Psalm. Pieśń.

2 אֱלֹהִים יִתְגַּדַּל וְיִבְרַכְלוּ יַאֲר פְּנֵינוּ אֱתָנוּ סְלָה:

② Niech Bóg się nad nami zlituje i niech nam błogosławi. Niech rozjaśni nad nami swoje oblicze,

3 לְרַעֲשֵׁת בָּאָרֶץ דְּרֹכָךְ בְּכָל־גּוֹיִם יִפְתָּח:

③ aby poznano na ziemi Jego drogę, wśród wszystkich narodów Jego zbawienie.

¹⁵ R. Meynet powołuje się na następujące źródła: A. Hakham, *Sefer Tehillim*, Jerusalem, t. 1, s. 386, a także na *Encyclopedia Judaica*, t. 2, 1971, kol. 1368. Cyfry „w kółkach” są dodane przez nas do schematu publikowanego przez R. Meyneta i odnoszą się do wersetów Psalmu wskazanych na schemacie.

¹⁶ Opracowanie graficzne Ps 67 w języku polskim (za pierwowzorem w języku hebrajskim): Karol Dziekoński.

יְרוּדָה עַמִּים | אֱלֹהִים יְרוּדָה עַמִּים כָּלָם: 4

④ Niech wysławiają Ciebie, Boże, ludy, niech wysławiają Ciebie wszystkie narody!

יִשְׁמְחוּ וְיִרְגְּזוּ לְאֵמִים כִּי־תִשְׁפֹּט עַמִּים מִיִּשְׂרָאֵל וּלְאֵמִים | בְּאַרְץ תִּנְחַם סֵלָה: 5

⑤ Niech ludy cieszą się i radują, bo Ty sprawiedliwie sądzisz narody, a ludom przewodzisz na ziemi.

יְרוּדָה עַמִּים | אֱלֹהִים יְרוּדָה עַמִּים כָּלָם: 6

⑥ Niech wysławiają Ciebie, Boże, ludy, niech wysławiają Ciebie wszystkie narody!

אַרְץ נִתְנָה וּבֹלָה | בְּרַכְנוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ: 7

⑦ Ziemia wyda swoje plony. Niech nam Bóg, nasz Bóg błogosławi!

בְּרַכְנוּ אֱלֹהִים וְיִירָאוּ אֹתוֹ כָּל־אַפְסֵי־אַרְץ: 8

⑧ Niech nam Bóg błogosławi, niech się Go boją wszystkie krańce ziemi!

Psalm 67 jest recytowany przez Żydów sefardyjskich podczas modlitwy porannej. Wierzą oni w to, że wpisany w formę menory Psalm ma szczególną moc wypraszania u Boga ochrony i powoduje łaskawość w Jego oczach, a odmówiony siedem razy przed podróżą, gwarantuje szczęśliwe dotarcie do celu¹⁷. Jest to rodzaj podejścia, które wyżej określiliśmy we wstępie niniejszego artykułu jako kontemplację estetyczną, która – w odniesieniu do tekstu biblijnego – wpisuje się w rzeczywistość obcowania z Bogiem (w powszechnie dostępnych wydaniach LXX i TM¹⁸ Psalm 67[66] ma postać tekstu ciągłego; por. wyżej).

Św. Paweł korzystał w głoszeniu Ewangelii ze sztuki oratorskiej, ale tylko w takim zakresie, w jakim uznawał to za konieczne w służbie Ewangelii. W dalszym ciągu niniejszego artykułu wskażemy niektóre teksty świadczące o tym, że św. Paweł stosował reguły retoryki, które poznał, żyjąc w środowisku hellenistycznym i żydowskim jako Żyd diaspory. Stosował w głoszeniu Ewangelii różne metody interpretacji tekstów biblijnych w oryginalny sposób¹⁹. W wydaniach

¹⁷ Zob. więcej: www.beneisrael.wordpress.com/2013/08/21/psalm-67-the-menorah-psalm/.

¹⁸ Korzystamy z następujących wydań tekstów biblijnych: *The Greek New Testament*, edited by K. Aland, M. Black, C. M. Martini, B. M. Metzger and A. Wikgren in cooperation with the Institute for New Testament Textual Research, 2. Edition, Württemberg 1968; *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes editit A. Ralphs. Duo volumina in uno*, Stuttgart 1979; ~ybwtkw ~yaybn hrwt. *Biblia Hebraica Stuttgartensia quae antea cooperantibus A. Alt, O. Eissfeldt, ediderat R. Kittel. Editio funditus renovata (...) ediderunt K. Elliger et W. Rudolph (...)*, Stuttgart 1967/77.

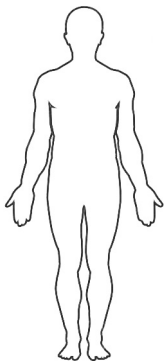
¹⁹ Paweł był jednym z chrześcijańskich prekursorów tego, co nazywamy dziś inkulturacją. Czerpał z bogactwa Biblii, „przekładając” ją na zmieniające się realia. Włączył się w proces spotykania się Ewangelii z kolejnymi środowiskami i kulturami (judaizm palestyński, judaizm hellenistyczny, świat grecko-rzymski). „Wczesny Kościół odpowiadał na każdą z tych nowych sytuacji, przywłaszczając

NT cytaty ze ST są wyszczególnione odmienną od pozostałego tekstu czcionką, co ułatwia to, co nazwalibyśmy kontemplacją estetyczną tekstu biblijnego.

W dalszej części artykułu prześledzimy wybrane perykopy w Liście do Rzymian reprezentatywne dla kluczowych sekcji Listu do Rzymian wpisujących się w logikę Listu, który jest zaproszeniem do wejścia w istotę Ewangelii²⁰.

2. Schematy poglądowe do kontemplacji estetycznej wybranych perykop z Listu św. Pawła do Rzymian

2.1. Rz 3,9-20

Rz 3,10.12=Ps 14[13],1.3	„nie ma nikogo, kto by czynił dobro”	
Rz 3,13-19: 3,13a = Ps 5,10 3,13b = Ps 140 [139],4 3,14 = Ps 10 [9],7 (LXX 9,28) 3,15-17 = Iz 59,7-8 3,18 = Ps 36 [35],2		OCZY USTA – WARGI JĘZYK GARDŁO NOGI
Rz 3,20=Ps 143[142],2	„nikt spośród żyjących nie jest sprawiedliwy przed Tobą”	

Schemat nr 3

sobie nowy język i nowy sposób życia, ale nie narażając na niebezpieczeństwo samej istoty orędzia” (R. J. Raja, *Inkulturacja orędzia biblijnego*, w: *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, red. W. R. Farmer, Warszawa 2000, s. 1742-1746; cytat ze s. 1744-1745).

²⁰ Por. G. Rafiński, *Problem interpretacji mistycznej Listu do Rzymian*, „Biblica et Patristica Thoruniensia” 3 (2010), s.25-49.

2.2. Rz 4,1-25

<p>„SPRAWIEDLIWOŚĆ BOGA PRZEZ WIARĘ W JEZUSA CHRYSYSTUSA” (Rz 3,22) Dwaj świadkowie: Abraham i Dawid (teksty dowodowe ze słowem λογίζομαι: reguła gezerza shawa)</p>	
<p>Cytat główny ABRAHAM (ἐλογίσθη)</p>	<p>Rz 4,3 = Rdz 15,6: „Abraham uwierzył PANU i policzono mu to za sprawiedliwość”</p>
<p>Tekst paralelny DAWID (μὴ λογίσθηται)</p>	<p>(Rz 4,6: „jak mówi Dawid o szczęściu człowieka, którego Bóg usprawiedliwia niezależnie od uczynków”) Rz 4,7 = Ps 31,1-2: „Szczęśliwi, którym zostały odpuszczone nieprawości i których grzechy zostały zakryte. Szczęśliwy człowiek, któremu Pan nie policzy grzechu”</p>
<p>Powtórzenie cytatu głównego ABRAHAM (ἐλογίσθη)</p>	<p>Rz 4,22 = Rdz 16,6: „policzono mu to za sprawiedliwość”</p>
<p>Rz 4,23-25: „A nie tylko ze względu na niego samego napisano, że zostało mu to policzone (ἐλογίσθη), ale także ze względu na nas, aby było to policzone (λογίζεσθαι) nam, wierzącym w Tego, który wskrzesił z martwych Jezusa, naszego Pana naszego, który został wydany z powodu naszych przestępstw i wskrzeszony dla naszego usprawiedliwienia”.</p>	

Schemat nr 4

2.3. Rz 9,6-29

<p>TEZA (Rz 9,6)</p>	<p>Rz 9,6a: „To jednak nie oznacza, że zawiodło Słowo Boga”.</p>	
	<p>Rz 9,6b: „Nie wszyscy, bowiem, którzy pochodzą z Izraela,</p>	<p>są Izraelem”</p>
	<p>Izrael „według ciała” // Izrael=Kościół=Żydzi+poganie</p>	
<p>CYTAT GŁÓWNY ze słowem „potomstwo”</p>	<p>Rz 9,7=Rdz 21,12: „w Izaaku zostanie powołane tobie potomstwo” (ἐν Ισαακ κληθήσεται σοι σπέρμα)</p>	

<p>CYTATY POMOCNICZE z kluczowymi słowami „syn”, „powołać”</p>	<p>Rz 9,8-28: 9,9 = Rdz 18,10,14 9,12 = Rdz 25,23 9,13 = Ml 1,2-3 9,15 = Wj 33,19 9,17 = Wj 9,16 9,20 = Iz 29,16 9,25 = Oz 2,25 9,26 = Oz 1,9-2,1 9,27-28 = Iz 10,22-23</p>
<p>Reguła: yelamdenu rabbenu („Poucz nas, nasz nauczycielu...”) w. 14 „Co więc powiemy? Czy Bóg jest niesprawiedliwy?” w. 19 „Dlaczego więc jeszcze oskarża? Kto jest w stanie sprzeciwić się Jego woli?”</p>	
<p>TEKST PARALELNY DO TEKSTU GŁÓWNEGO (reguła: gezera shawa) ze słowem „potomstwo”</p>	<p>Rz 9,29=Iz 1,9: „Gdyby PAN Zastępów nie pozostawił nam potomstwa (σπέρμα), stalibyśmy się jak Sodoma, bylibyśmy podobni do Gomory”</p>

Schemat nr 5

2.4. Rz 15,9-12

<p>„Dlatego przygarniajcie siebie nawzajem tak, jak i Chrystus przygarnął was ku chwale Boga” (Rz 15,7)</p>		
<p>„Obrzezani” (w. 8) πηριτομης</p>	<p>← KOŚCIÓŁ →</p>	<p>„Poganie” (w. 9a) ἔθνη</p>
<p>Cytaty z Pism, Proroków (w. 9b), Pięcioksięgu (w. 10), Pism (w. 11), Proroków (w. 12):</p>		
<p>תורה נויאם כתובים</p>	<p>Rz 15,9b (ἔθνεσιν) = Ps 18 [17],50 (כתובים) = 2 Sm 22,50 (נויאם) Rz 15,10 (ἔθνη) / λαοῦ = Pwt 32,43 (תורה) Rz 15,11 (ἔθνη) / (λαοί) = Ps 117 [116],1 (כתובים) Rz 15,12 (ἔθνων) / (ἔθνη) = Iz 11,10 (נויאם)</p>	

Schemat nr 6

3. Cytaty ze ST w Rz 3,9-18: cytat główny („nie ma takiego, kto by czynił dobro”) i cytaty pomocnicze odnoszące się do różnych części ciała

3.1. Kontekst perykopy: Rz 1,18-3,20

Grzech jest przeszkodą w przyjęciu Ewangelii. Stan ludzkości bez Chrystusa:
Wszyscy – poganie i Żydzi – zasługują na gniew Boga:

<p>1,18 (teza sekcji 1,18-3,20): „Gniew Boży objawia się z nieba przeciwko wszelkiej bezbożności i niesprawiedliwości ludzi”</p>
<p>1,19-32: Złudzeniem jest hipoteza o istnieniu „dobrych pogan”. Poganie popełniają zło i chwala tych, którzy zło popełniają.</p>
<p>2,1-3,20: Złudzeniem jest hipoteza o istnieniu „dobrych Żydów”. Dotyczy to dwóch grup Żydów (czyli wszystkich Żydów):</p> <p>a) Rz 2,1-16: tych, którzy krytykują zło pogan i sami czynią zło 2,6 = cytat Ps 62 [61],13</p> <p>b) Rz 2,17-29: tych, którzy poznali dobro przez Prawo i czynią zło 2,24 = cytat Iz 52,5</p> <p>Synteza (2,11-12): „11 Bóg nie ma względu na osobę. 12 Ci, którzy bez Prawa zgrzeszyli, bez Prawa również zginą, ci zaś, którzy będąc pod Prawem zgrzeszyli, przez Prawo zostaną osądzeni”.</p>
<p>3,1-20: W ubieganiu się o zbawienie Żydzi nie mają żadnej przewagi nad poganami. Negowanie takiej „logiki” Bożej sprawiedliwości jest kłamstwem, a „każdy człowiek jest kłamcą” (3,4), co potwierdza Biblia:</p> <p>3,4 = cytat Ps 51 [50],6</p> <p>W 3,10-18 następuje ciąg cytatów. Pierwszy cytat stanowi tezę (3,10): „Nikt nie jest sprawiedliwy (δικαιος)”. W 3,20 jest konkluzja (przywołująca myśl z tezy perykopy z odniesieniem do Ps 143,2: „Z uczynków Prawa żaden człowiek nie zostanie przed Nim usprawiedliwiony (οὐ δικαιωθήσεται)”. W cytacie głównym wziętym z Ps 14 [13],1-3, i w Rz 3,12 są te same słowa: „nie ma takiego, kto by czynił dobro, nie ma ani jednego” (οὐκ ἔστιν πικρὸν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός). Teza ta jest potwierdzana przez cytaty pomocnicze wzięte z Księgi Psalmów (=z Pisma) i z Księgi Izajasza (= Prorocy), opisujące nieprawość człowieka dotyczącą różne części jego ciała: gardło, język, wargi, usta, nogi, oczy.</p> <p>3,10-12 = Ps 14 [13],1-3 3,13a = Ps 5,10 3,13b = Ps 140 [139],4 3,14 = Ps 10 [9],7 (LXX 9,28) 3,15-17 = Iz 59,7-8 3,18 = Ps 36 [35],2 3,20 = Ps 143 [142],2</p>
<p>Wszyscy są grzesznikami i nie są w stanie o własnych siłach wyzwolić się z grzechu. Wniosek ten stanowi przygotowanie do tezy, która zostanie rozwinięta w sekcji 3,25-4,21: przyjęcie Ewangelia otwiera na zbawienie, które jest darem Boga. Niemożliwe jest osiągnięcie „bezgrzeszności”. Cała nadzieja w Chrystusie, który jest „narzędziem prześląbania” (3,25).</p>

3.2. Cytaty ze ST w Rz 3,9-20

Rz 3,9-20	Stary Testament
<p>9 Cóż więc? Czy przewyższamy ich? Nigdy! Przecież dopiero co wykazaliśmy, że zarówno Żydzi, jak i Grecy, wszyscy są pod panowaniem grzechu,</p>	
<p>10 tak, jak jest napisane: <i>Nikt nie jest sprawiedliwy</i> (Οὐκ ἔστιν δίκαιος οὐδὲ εἷς) 11 <i>nie jest rozumny,</i> <i>nie szuka Boga,</i> 12 <i>wszyscy zblądzili, razem stali się nieużyteczni,</i> <i>nie ma nikogo ,kto by czynił dobro,</i> <i>nie ma ani jednego</i> (οὐκ ἔστιν ἕως ἐνός).</p>	<p>Ps 14 [13],1-3 (Paweł ≠ LXX ≠ TM): Rzekł głupiec w swoim sercu: Nie ma Boga! Są zepsuci, robią wstrętne rzeczy i nie ma nikogo, kto by czynił dobro, nie ma ani jednego (οὐκ ἔστιν ἕως ἐνός). 2 PAN patrzy z niebios na synów ludzkich, by zobaczyć, czy jest wśród nich rozumny, który szuka Boga. 3 Wszyscy zblądzili, wszyscy są zepsuci, nie ma nikogo, kto by czynił dobro, nie ma ani jednego (οὐκ ἔστιν ἕως ἐνός).</p>
<p>13 <i>Grobem otwartym jest ich gardło,</i> <i>swoimi językami mówią podstępnie,</i> (τάφος ἀνεφωγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν, ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἔδολιοῦσαν)</p>	<p>Ps 5,10 (Paweł = LXX = TM): 10 W ich ustach bowiem nie ma szczerości, ich wnętrze jest pełne podstępu, ich gardło grobem otwartym, a język to pochlebca. (τάφος ἀνεφωγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἔδολιοῦσαν)</p>
<p><i>jad zmij na ich wargach,</i> (ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χεῖλη αὐτῶν)</p>	<p>Ps 140 [139],4 (Paweł = LXX = TM): 4 Języki mają ostre jak węże i wargi pełne jadu jak zmije. (ἠκόνησαν γλώσσαν αὐτῶν ὡσεὶ ὄφεως ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χεῖλη αὐτῶν)</p>
<p>14 <i>ich usta pełne są przekleństw i goryczy;</i> (ὡν τὸ στόμα ἀρᾶς καὶ πικρίας γέμει)</p>	<p>Ps 10,7 [LXX 9,28] (Paweł=LXX≠TM): 7 Usta jego są pełne przekleństw, podstępu, przemocy, język jego krzywdzi, powoduje nieprawość. (οὗ ἀρᾶς τὸ στόμα αὐτοῦ γέμει καὶ πικρίας καὶ δόλου)</p>
<p>15 <i>ich nogi</i> (οἱ πόδες) <i>są szybkie, by przelewać krew,</i> 16 <i>na swoich drogach pozostawiają zagładę i nędzę</i> 17 <i>i nie poznali drogi pokoju,</i></p>	<p>Iz 59,7-8 (Paweł ≠ LXX ≠ TM): 7 <i>ich nogi</i> (οἱ δὲ πόδες) <i>biegną do złego, spieszą, by przelewać krew niewinną.</i> Ich myśli – to zamiary nieprawie, przemoc i zniszczenie są na ich drogach. 8 Nie znają drogi pokoju, nie ma prawości na ich ścieżkach. Uczynili krętymi swe drogi, kto nimi chodzi, nie zazna spokoju.</p>

<p>18 <i>Nie ma bojaźni Bożej przed ich oczami.</i> (οὐκ ἔστιν φόβος θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν)</p>	<p>Ps 36,1 [35,2 LXX] (Paweł = LXX = TM): W głębi serca bezbożnika rodzi się myśl o występku, w jego oczach nie ma bojaźni Bożej. (οὐκ ἔστιν φόβος θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ)</p>
<p>19 Wiemy zaś, że cokolwiek mówi Prawo, mówi do tych, którzy podlegają Prawu, aby wszystkie usta zamilkły i aby cały świat stał się podległy sądowi Boga,</p>	
<p>20 gdyż z uczynków Prawa <i>żaden człowiek nie zostanie przed Nim usprawiedliwiony</i> (οὐ δικαιωθήσεται). Prawo bowiem daje tylko poznanie grzechu.</p>	<p>Ps 143 [142],2: 2 <i>Nie wzywaj przed sąd swojego sługi, bo nikt spośród żyjących nie jest sprawiedliwy przed Tobą.</i></p>

4. Cytaty ze ST w Rz 4,1-25: teksty ST ze słowem λογίζομαι („policzyć”) dotyczące dwóch świadków: Mojżesza i Dawida (reguła *gezera shawa*)

4.1. Kontekst perykopy: Rz 3,21-4,25

W poprzedniej sekcji (1,18-3,20) opisana była reguła Bożej sprawiedliwości wobec ludzkości bez Chrystusa. Ludzkość zasługiwała na gniew Boga. W sekcji zawartej w Rz 3,21-4,25 jest wskazana inna reguła sprawiedliwości Bożej – dla tych, którzy przyjęli Ewangelię („teraz”: 3,21). Wiara w Chrystusa, który jest „narzędziem prześlągania”, otwiera nas na cierpliwość Boga (Rz 3,21-4,25). „Logika” usprawiedliwienia przez wiarę:

<p>Teza sekcji zawartej w Rz 3,21-4,25 jest zapisana w Rz 3,21-22a: „Teraz zaś niezależnie od Prawa została objawiona sprawiedliwość Boga, poświadczona przez Prawo i Proroków, sprawiedliwość Boga przez wiarę w Jezusa Chrystusa, dla wszystkich wierzących”.</p>
<p>Motywy przewodnim sekcji są słowa: „wiara” (πίστις; Rz 3,22.25.26.27.28.30.31; 4, 5.9.11.12), „wierzyć” (πιστεύω; Rz 3,21-4,12; 3,22; 4,3.5.11). Teraz wiara w Chrystusa, który jest „narzędziem prześlągania” (3,25), otwiera nas na cierpliwość Boga (Rz 3,22b-26).</p>
<p>3,27-31: Argument pierwszy jest oparty na metodzie argumentacji <i>yelamdenu rabbenu</i>: sekwencji pytań i odpowiedzi według zasady: „Poucz nas, nasz nauczycielu...”. Nikt z ludzi nie ma powodu do chlubienia się. Bóg usprawiedliwia zarówno Żydów jak i pogan na podstawie wiary, co jest zgodne z „właściwie ustawionym” Prawem.</p>

4,1-22: Argument drugi: dowód z Pisma zbudowany zgodnie z regułą *gezera shawa*: szukania „miejsz paralelnych”). Świadcstwo dwóch (lub trzech) świadków jest prawdziwe (por. Pwt 19,15), dlatego Paweł wskazuje na historię Abrahama i Dawida (4,1-8), z której wynika, że usprawiedliwienie jest darem uwarunkowanym wiarą, a nie jest uzależnione od wypełniania Prawa, proporcjonalnie do czynu. Skoro zasada priorytetu wiary wynika z życia dwóch osób obrzezanych, to może nie dotyczy ona pogan? Nie! Abraham został usprawiedliwiony na podstawie wiary przed obrzezaniem (4,9-12). A może istnieje też usprawiedliwienie przez wiarę, połączone z wypełnianiem Prawa? Nie! Prawa bowiem nie można wypełnić (4,13-22). W Rz 4,17-25 wprowadzona jest gra słów, której kluczem jest pięciokrotnie powracające słowo „martwy” (4, 17.19.19.24), powiązane z terminem „wiara” (4,13.14.16.16.19.20), „wierzyć” (4,17.18.24).

4,3 (4,9.22)	= Rdz 15,6
4,7-8	= Ps 32 [31],1-2
4,17	= Rdz 17,5
4,18	= Rdz 15,5

Całość dowodzenia zmierza do odniesienia wywodu dotyczącego Abrahama do adresatów tekstu według klucza chrystologicznego (4,23-25).

4.2. Cytaty ze ST w Rz 4,1-25

Argumentacja jest oparta na stosowanej przez rabinów (uczonych, komentatorów, liderów religijnych) regule poszukiwania tekstów paralelnych zwanej שוה חזרה [*gezera shawa*], według której niejasny tekst należało interpretować przez odniesienie do innego tekstu zawierającego to samo kluczowe słowo lub zwrot²¹. Zgodnie z wymogiem zapisanym w Pwt 19,15, dopiero potwierdzenie przez dwóch (lub trzech) świadków czyniło świadectwo wiarygodnym, dlatego Paweł na świadków tezy o usprawiedliwieniu przez wiarę przywołuje Abrahama i Dawida, cytując jeden tekst z Tory (z Księgi Rodzaju) i jeden z Pisma (z Księgi Psalmów, której autorstwo tradycja przypisywała Dawidowi²²). Teksty, które dotyczą Abrahama i Dawida, mają jeden wspólny element w postaci słowa „policzyć” (λογίζομαι), który pozwala je zestawić razem na podstawie reguły *gezera shawa*. Do Abrahama stosuje się tekst z Rdz 15,6: „Abraham uwierzył PANU, i policzono mu to (ἐλογίσθη) za sprawiedliwość”. Dawid z kolei mówi w Ps 32 [31],1-2 o człowieku: „Szczęśliwy, komu odpuszczono przewinienie, którego grzech został zakryty. Szczęśliwy człowiek, któremu PAN (λογίσηται) nie policzy winy”.

²¹ E. E. Ellis, *The Old Testament In Early Christianity*, Tübingen 1991, s. 88: „An inference drawn from analogy of expressions, that is, from similar words ad phrases elsewhere (*gezera shawa* = «an equivalent regulation»/ «equal category»”.

²² W Talmudzie jest następująco ustalone autorstwo *Psalmów*. „Dawid napisał *Psalmy* wraz z dziesięcioma starszymi, tj. Adamem (Ps 139), Melchizedekiem (110), Abrahamem (89), Mojżeszem (99-100), Hemanem (88), Jedunatem (39,62,77), Asafem (73-83) i z trzema synami Koracha (42-49, 84, 87)”; zob. A. Cohen, *Talmud*, dz. cyt. s. 157-158.

W perykopie Rz 4,1-25 znajdują się następujące cytaty ze ST:

Rz 4.1-25	Cytaty ze ST
<p>1 Zapytajmy więc, co osiągnął Abraham, nasz ojciec według ciała? 2 Jeśli Abraham został usprawiedliwiony dzięki uczynom, może się chlubić, lecz nie wobec Boga. 3 Co bowiem mówi Pismo? <i>Abraham uwierzył Bogu i zostało mu to policzone</i> (ἐλογίσθη) <i>jako sprawiedliwość</i>. 4 Temu zaś, kto pracuje, zapłata nie jest liczona według łaski, ale według należności. 5 Natomiast temu, kto nie pracuje, a wierzy w Tego, który usprawiedliwia bezbożnego, jego wiara jest liczona jako sprawiedliwość, 6 tak jak mówi Dawid o szczęściu człowieka, którego Bóg usprawiedliwia niezależnie od uczynków: 7 <i>Szczęśliwi, którym zostały odpuszczone nieprawości i których grzechy zostały zakryte</i>. 8 <i>Szczęśliwy człowiek, któremu Pan nie policzy</i> (λογίσται) <i>grzechu</i>.</p>	<p>Rdz 15,6: „Abraham uwierzył PANU i policzono (ἐλογίσθη) mu to za sprawiedliwość”</p> <p>Ps 32 [31],1-2: „Szczęśliwy, komu odpuszczono przewinienie, którego grzech został zakryty. Szczęśliwy człowiek, któremu PAN nie policzy (λογίσται) winy”</p>
<p>9 Czy więc to szczęście dotyczy tylko obrzezanych, czy także nieobrzezanych? Mówimy przecież: <i>Wiara została Abrahamowi policzona</i> (ἐλογίσθη) <i>jako sprawiedliwość</i>. 10 Kiedy zaś została policzona? Gdy był obrzezany, czy przed obrzezaniem? Nie po obrzezaniu, ale przed obrzezaniem. 11 I otrzymał znak obrzezania – pieczęć usprawiedliwienia z wiary, którą posiadał przed obrzezaniem – po to, aby był ojcem wszystkich wierzących: tych, którzy są nieobrzezani, (εἰς τὸ λογισθῆναι) żeby im zostało to policzone (ἐλογίσθη) jako sprawiedliwość, 12 a także ojcem obrzezanych, którzy są nie tylko obrzezani, ale i idą śladami tej wiary naszego ojca, Abrahama, jaką miał on przed obrzezaniem.</p>	<p>Por. Rdz 15,6: „Abraham uwierzył PANU i policzono (ἐλογίσθη) mu to za sprawiedliwość”</p> <p>Por. Rdz 15,6: „Abraham uwierzył PANU i policzono (ἐλογίσθη) mu to za sprawiedliwość”</p>

<p>13 Nie na podstawie Prawa została przecież dana obietnica Abrahamowi, czy jego potomstwu, że będzie dziedzicem świata, ale dzięki usprawiedliwienia z wiary. 14 Jeśli zaś dziedzicami są ci, którzy polegają na Prawie, to wiara jest daremna i obietnica bez wartości. 15 Prawo bowiem sprowadza gniew, a gdzie nie ma Prawa, nie ma też przestępstwa. 16 Dlatego obietnica jest z wiary, aby, według łaski, była obowiązująca dla całego potomstwa – nie jedynie dla tego, które polega na Prawie, ale i dla tego, które ma wiarę Abrahama. On jest ojcem nas wszystkich – 17 tak, jak jest napisane: <i>Powołałem cię na ojca wielu narodów</i> – przed obliczem Tego, któremu uwierzył, Boga, który ożywia <u>umarłych</u> i powołuje do istnienia to, co nie istnieje. 18 On wbrew nadziei, z powodu nadziei uwierzył, że zostanie <i>ojcem wielu narodów</i> zgodnie z tym, co powiedziano: <i>Takie będzie twoje potomstwo</i>. 19 Nie zachwiał się w wierze, choć stwierdził, że jego ciało jest <u>obumarłe</u> – miał już bowiem około stu lat – i że <u>obumarłe</u> jest łono Sary. 20 Wobec obietnicy Boga nie uległ zwątpieniu, lecz umocniony wiarą, oddał Bogu chwałę, 21 będąc przekonany, że to, co On obiecał, jest w mocy uczynić. 22 Dlatego <i>zostało mu to policzone za sprawiedliwość</i>.</p>	<p>Rdz 17,5: „ustanowiłem cię ojcem wielu narodów”</p> <p>Rdz 17,5: „ustanowiłem cię ojcem wielu narodów”</p> <p>Por. Rdz 15,5: „Tak liczne będzie twoje potomstwo”</p> <p>Por. Rdz 15,6: „Abraham uwierzył PANU i <u>policzone</u> (ἐλογίσθη) mu to za sprawiedliwość”</p>
<p>23 A nie tylko ze względu na niego samego napisano, że zostało mu to policzone, 24 ale także ze względu na nas, aby było to policzone nam, wierzącym w Tego, który wskrzesił <u>z martwych</u> Jezusa, naszego Pana naszego, 25 który został wydany z powodu naszych przestępstw i wskrzeszony dla naszego usprawiedliwienia.</p>	

Usprawiedliwienie Abrahama i odpuszczenie grzechów, o którym mówi Dawid, są w obu przypadkach darami łaski:

<p>ABRAHAM</p> <p>Rdz 15,6 = Rz 4,3 (Paweł = LXX ≠ TM) (Ἐπίστευσεν δὲ Ἀβραὰμ τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην)</p>	<p>DAWID</p> <p>Ps 31,1-2 = Rz 4,7-8 (Paweł = LXX ≠ TM) (Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι. Μακάριος ἀνὴρ ὃς οὐ μὴ λογίσθαι κύριος ἁμαρτίαν)</p>
(Bóg)	Bóg
policzono (ἐλογίσθη)	nie policzy (μὴ λογίσθαι)
wiara (ἐπίστευσεν)	grzech
o Abrahamie (Ἀβραὰμ) = usprawiedliwiony (αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην)	o człowieku (ἀνὴρ) = szczęśliwy (μακάριος) (=usprawiedliwiony)

Odpuszczenie (grzechu) z Ps 31 jest odpowiednikiem usprawiedliwienia z Rdz 15. Odpuszczenie grzechu jest aktem łaski Bożej, z czego wynika, że usprawiedliwienie jest też darem łaski. Wiara jest więc aktem nie związanym z odpłatą proporcjonalną. Dlatego Paweł stwierdza w Rz 4,4-5: „Temu zaś, kto pracuje, zapłata nie jest liczona według łaski, ale według należności. Natomiast temu, kto nie pracuje, a wierzy w Tego, który usprawiedliwia bezbożnego, jego wiara jest liczona jako sprawiedliwość”²³.

5. Cytaty ze ST w Rz 9,26-29: reguła *yelamdenu rabbenu*

5.1. Kontekst perykopy: Rz 9-11

Paweł głosi Ewangelię („dobrą nowinę”) także Żydom, którzy odrzucają Chrystusa i szukają usprawiedliwienia przez wypełnianie Prawa:

Rz 9,1-5: Wstęp (exordium): W punkcie wyjścia Paweł wskazuje na paradoks. Paganie, nie zabiegając o usprawiedliwienie, osiągnęli usprawiedliwienie – z wiary. Izrael, zabiegając o usprawiedliwienie, nie osiągnął celu Prawa, którym jest przyjęcie Chrystusa. Skutkiem niewiary Izraela jest kłątwa. Co z przywilejami Izraela?

²³ Por. J.-N. Aletti, *Comment Dieu est-il juste? Clefs pour interpréter l'épître aux Romains*, Paris 1991, s. 99-101.

Rz 9,6-29: Tajemnica „Reszty” przechowującej Boże obietnice (sekcja A: przeszłość)

a) **Rz 9,6-13.24-29:** O wybraniu decyduje wolna wola Boga.

b) **Rz 9,14-23:** O Bogu, który wybierając, kogo chce, nie jest niesprawiedliwy.

Tekst Rz 9,6-29 przypomina midrasz żydowski (model argumentacji, zwany *yelamdenu rabbenu*, od *lmd* = uczyć / nauczać). W tekście tym Paweł znajdują się następujące cytaty ze ST:

9,7	=	Rdz 21,12
9,9	=	Rdz 18,10.14
9,12	=	Rdz 25,23
9,13	=	Ml 1,2-3
9,15	=	Wj 33,19
9,17	=	Wj 9,16
9,20	=	Iz 29,16
9,25	=	Oz 2,25
9,26	=	Oz 1,9-2,1
9,27-28	=	Iz 10,22-23
9,29	=	Iz 1,9

Rz 9,30-10,21: tajemnica winy Izraela polegającej na niewierze w Ewangelię (sekcja B: terażniejszość).

Paweł przeciwstawia dwie drogi: a) drogę usprawiedliwienia pochodzącą od Boga (10,3), sprawiedliwość przez wiarę (10,6); b) własną drogę Izraela (Rz 10,3), szukania usprawiedliwienia przez Prawo (10, 5). Do usprawiedliwienia prowadzi jednak „sercem przyjęta wiara” (10,10).

Rz 11,1-32: Tajemnica zbawienia nieprzyjaciół Ewangelii (sekcja A':przyszłość)

Rz 11,33-36 (zakończenie):Tajemnica woli Boga podstawą nadziei zbawienia Izraela

W modelu *yelamdenu rabbenu* (od *lmd* = uczyć / nauczać) argumentacja rozpoczyna się od problemu postawionego rabbiemu przez ucznia (np. „Rabbi, powiedz czy...”). W Rz 9,6 jest postawiony problem zrozumienia niewiary Izraela podniesionej w Rz 9,1-5: „To jednak nie oznacza, że zawiodło Słowo Boga. Nie wszyscy bowiem, którzy pochodzą z Izraela, są Izraelem”. Rozwiązanie problemu następuje w oparciu o biblijny tekst zasadniczy (Rz 9,7: użycie Rdz 21,12, z terminami: „nazwane”, „potomstwo”). Dalej pojawiają się wątpliwości, rozwiązywane przez przywołanie tekstów pomocniczych w Rz 9,9.12.15.17.26.27-28). Zamyka argumentację tekst końcowy, nawiązujący do tekstu rozpoczynającego dyskusję (Rz 9,29: użycie Iz 1,9 z terminem „potomstwo”, występującym w tekście początkowym). Podstawową regułą doboru tekstów jest reguła *gezera shawa*. Teksty łączą trzy terminy-kucze:

- „potomstwo” (σπέρμα: cytat z Rdz 21,12 w Rz 9,7 i cytat z Iz 1,9 w Rz 9,29) ,
- „powołać” (καλέω: cytat z Rdz 21,12 w Rz 9,7; por. Rz 9,12.24.25.26)
- „syn” (υἱός; w Rz 9,9.26.27).

Słowo „potomstwo” występuje w pierwszym (Rz 9,7) i ostatnim (Rz 9,29) cytacie perykopy Rz 9,7-29, a słowo „powołać” – w pierwszym cytacie.

Słowo „powołać”, występujące w pierwszym cytacie (Rz 9,7), przewija się przez tekst w Rz 9,12.24.25.26. Ideę powołania naświetlają cytaty pomocnicze:

Rz 9,15= Wj 33,19

9,17= Wj 9,16

9,20= Iz 29,16

9,25= Oz 2,25

9,26= Oz 1,9-2,1

9,27-28= Iz 10,22-23

Słowo „syn” występuje w Rz 9,9 w cytacie pomocniczym z Rdz 18,10.14, w Rz 9,26 w nawiązaniu do cytatu z Oz 1,9-2,1 i w Rz 9,27 w cytacie z Iz 10,22-23, a następnie przewija się przez Rz 9,26.27. Ideę synostwa naświetla ponadto cytat z Rdz 25,23 występujący w Rz 9,12 i cytat z Ml 1,2-3 występujący w Rz 9,13.

5.2. Cytaty ze ST w Rz 9,6-29

Rz 9,6-29	Cytaty ze ST
<p>6 To jednak nie oznacza, że zawiodło Słowo Boga. Nie wszyscy, bowiem, którzy pochodzą z Izraela, są Izraelem. 7 Nie dlatego wszyscy są dziećmi, że są potomstwem Abrahama, ale: <i>W Izaaku zostanie powołane tobie potomstwo</i> (σπέρμα). (Ev Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα) 8 To zaś znaczy, że nie synowie cielesni są dziećmi Boga, lecz za potomstwo są uznane dzieci obietnicy. 9 Takie bowiem było słowo obietnicy: <i>W tym samym czasie przyjdę i Sara będzie miała syna.</i> 10 Nie tylko ona, ale i Rebeka, która poczęła synów z jednego zbliżenia z mężczyzną, z Izaakiem, naszym ojcem. 11 Chociaż się jeszcze nie urodzili i nie dokonali niczego dobrego lub złego – aby zgodnie z wybraniem trwało postanowienie Boga, 12 nie na podstawie uczynków, lecz dzięki Temu, który powołuje – zostało jej powiedziane: <i>Starszy będzie służył młodszemu</i>, 13 jak napisano: <i>Jakuba umiłowałem, Ezawa zaś znenawidziłem.</i></p> <p>14 Co więc powiemy? Czy Bóg jest niesprawiedliwy? To niemożliwe! 15 Powiedział przecież do Mojżesza: <i>Okażę miłosierdzie temu, komu chcę okazać, a litość temu, nad kim chcę się litować.</i></p>	<p>Rdz 21,12 (Paweł = LXX = TM): „W Izaaku zostanie powołane tobie potomstwo” (Ev Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα)</p> <p>Rdz 18,10.14: „Na pewno powrócę do ciebie po upływie roku, a wtedy Sara, twoja żona, będzie miała syna” / „Za rok o tej porze wrócę do ciebie i Sara będzie miała syna”</p> <p>Rdz 25,23: „Starszy będzie służył młodszemu” Ml 1,2-3: „Czy Ezaw jest bratem Jakuba – wyrocznia PANA – a pokochałem tylko Jakuba? Ezawa znenawidziłem”</p> <p>Wj 33,19: „Zmiłuję się, nad kim się zmiłuję, i zlituję się, nad kim się zlituję”</p>

16 Nie zależy więc od tego, który chce, ani od tego, który zabiega, lecz od Tego, który okazuje miłosierdzie od Boga. **17** Pismo bowiem mówi do faraona: *Po to cię wzbudziłem, abym mógł okazać tobie Moją moc i aby zostało rozslawione Moje imię na całej ziemi.* **18** A zatem komu chce, okazuje litość, a kogo chce, czyni zatwardziałym.

19 Powiesz na to: Dlaczego więc jeszcze oskarża? Kto jest w stanie sprzeciwić się Jego woli? **20** O, człowieku! Kim jesteś, że spierasz się z Bogiem? Czy naczynie może powiedzieć do tego, który je uformował: Dlaczego mnie takim uczyniłeś? **21** Czy garncarz nie ma władzy Nd gliną, ażeby z tej samej bryły uczynić czy to naczynie kosztowne, czy pospolite? **22** Jeśli zaś Bóg, chcąc okazać gniew i dać poznać swoją moc, zniósł z wielką cierpliwością naczynia zasługujące na gniew, przygotowane ku zagładzie, **23** to dlatego, aby dać poznać bogactwo swojej chwały na naczyniach objętych miłosierdziem, które wcześniej przygotował ku chwale, **24** to jest nas, których powołał Καλέσω (Rom. 9:25 BYZ) (ἐκάλεισεν) nie tylko z Żydów, ale i spośród pogan. **25** Jak mówi też w księdze Ozeasza:

Nazwę (Καλέσω) nie Mój lud Moim ludem i nie umiłowaną – umiłowaną.

26 *I stanie się tak, że w miejscu, gdzie zostało im powiedziane:*

Jesteście nie Moim ludem, będą nazwani synami Boga żyjącego.

27 Izajasz zaś woła o Izraelu: Choćby synowie Izraela byli tak liczni jak piasek morski, to tylko Reszta będzie zbawiona. **28** Pan bowiem wypełni swoje słowo na ziemi skutecznie i szybko. **29** Jak to Izajasz wcześniej powiedział:

Jeśli Pan Zastępów nie pozostawiłby nam potomstwa, stalibyśmy się jak Sodoma i bylibyśmy podobni do Gomory.

Wj 9,16: „Jednak zachowałem cię, aby ci ukazać Moją siłę i aby Moje Imię było rozslawiane na całej ziemi”

Por. Iz 29,16: „Czy garncarz może się równać z gliną?

Czy jakieś dzieło powie o swoim twórcy: Nie uczynił mnie?

Czy jakieś naczynie powie o tym, kto je ulepił: Nie zna się?”

Oz 2,25: „Zmiłuję się nad Nie-umiłowaną, a do Nie-Mojego-ludu powiem:

Ty jesteś Moim ludem, On zaś odpowie: Mój Bóg!”

Oz 1,9-2,1: „Nadaj mu imię Nie-Mój-lud, ponieważ wy nie jesteście Moim ludem, a Ja nie jestem wasz”.

Iz 10,22-23: „Nawet jeśli twój lud, Izraelu, byłby jak piasek morski, to tylko Reszta z niego powróci. Zniszczenie, które jest dopełnieniem sprawiedliwości, zostało postanowione. Tak, Pan, BÓG Zastępów, dokona w całym kraju zniszczenia. Które zamierzył”

Iz 1,9 (Paweł = LXX ≠ TM): „Gdyby PAN Zastępów nie pozostawił nam potomstwa (σπέρμα), stalibyśmy się jak Sodoma, bylibyśmy podobni do Gomory”

(καὶ εἰ μὴ κύριος σαβαωθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα ὡς Σοδομα ἂν ἐγενήθημεν καὶ ὡς Γομορρα ἂν ὁμοιωθήμεν)

Dodatek. Genealogia od Abrahama do Mojżesza w Rdz i Wj.

ABRAHAM Obietnica potomstwa Przymierze Boga z Abrahamem		
IZMAEL (syn Abrahama i Hagar)	IZAAK (syn Abrahama i Sary)	
	EZAW	JAKUB (IZRAEL)
		DWUNASTU SYNÓW JAKUBA: <i>Ruben, Symeon, Lewi, Juda, Issachar, Zabulon, Dan, Naftali, Gad, Aszer, Józef, Benjamin</i>
		„Pewien człowiek z pokolenia Lewiego przyszedł, aby wziąć za żonę jedną z kobiet z tegoż pokolenia. Ta kobieta poczęła i urodziła syna” (Wj 2,1-2) MOJŻESZ Przymierze na Synaju

6. Cytaty ze ST w Rz 15,9-12: słowo kluczowe „poganie” w trzech częściach Tanach²⁴

6.1. Kontekst perykopy: Rz 12,1-15,13

W Rz 12,1-15,13 jest zawarta część parenetyczna Listu do Rzymian, w której św. Paweł ukazuje zasady „przekładania” wiary (w Ewangelię) na konkrety życiowe. Oto treść tej sekcji:

- 1) 12,1-2: Zasada ogólna: wiara ma być rozumna.
- 2) 12,3-15,12: Zasady szczegółowe (kryterium rozumności odniesione do szczegółowych aspektów życia chrześcijańskiego)
 - a) 12,3-8: Rozum i charyzmaty
 - b) 12,9-21: Rozum i miłość bez obłudy

²⁴ „Tanach”: akronim utworzony od początkowych liter trzech części Pisma: Tora (תורה), Newiim (נביאים), Ketuwim (כתובים) = zbiór świętych ksiąg judaizmu żydowsko-palestyńskiego (tzw. księgi protokanoniczne): ksiąg hebrajskich i – w niewielkiej części – aramejskich.

- c) 13,1-7: Rozum a lojalność wobec władzy świeckiej
 - d) 13,8-10: Zasada rozpoznawania tego, co jest doskonale w relacjach międzyludzkich
 - e) 13,11-14: Rozumne wyczucie czasu
 - f) Rozdz. 14: Rozum a tolerancja
 - g) 15,1-6: Na czym polega rozumność wymagań wobec innych
 - h) 15,7-12: Słowo o motywacji moralnej
- 3) 15,13: Podsumowanie całej sekcji parenetycznej Listu do Rzymian przez wskazanie celu wysiłku polegającego na „przekładaniu” Ewangelii na realia życiowe: „A Bóg nadziei niech was napełni wszelką radością i pokojem w wierze, abyście dzięki mocy Ducha Świętego obfitowali w nadzieję”.

6.2. Cytaty ze ST w Rz 15,7-12

W Rz 15,7-12 Paweł zwraca się do chrześcijan pochodzących z pogan. Zaproszenie pogan do wiary „należy się im” jeszcze mniej niż Żydom. Przecież Chrystus był Żydem (15,8: „sługą obrzezanych”; 15,12: „potomkiem Jessego”). Tym niemniej ten plan Boga jest zapowiedziany w Torze (15,10), u Proroków (15,9.12) i w Pismach (15,11). Świadomość tego, że otrzymujemy zbawienie dzięki miłosierdziu Boga, ma być motywacją do wzajemnego przygarniania się (15,7).

Cytaty ze ST użyte w Rz 15,7-12 są tak dobrane, że łączą je kluczowe słowa: „poganie” (ἔθνος / τὰ ἔθνη) i „naród / narody” (λαός / λαοί), występujące w trzech części Tanach (kolejno: z Pism, z Tory, z Pism i z Proroków):

Rz 15,7-12	Cytaty ze ST
<p>7 Dlatego przyciśnięcie siebie nawzajem tak, jak i Chrystus przyciśnięty was ku chwale Boga. 8 Mówię przecież, że Chrystus stał się sługą obrzezanych dla ukazania wiarygodności Boga, żeby potwierdzić obietnice dane ojcom, 9 żeby też poganie wielbili Boga za okazane miłosierdzie, jak napisano:</p> <p><i>Dlatego będę Cię wyznawał między poganami</i> (διὰ τοῦτο ἐξομολογήσομαι σοι ἐν ἔθνεσιν)</p> <p>10 i będę śpiewał Twojemu imieniu.</p> <p>I znowu mówi Pismo:</p> <p><i>Weselcie się, poganie, z Jego ludem.</i> (εὐφράνθητε ἔθνη μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ/)</p> <p>11 I znowu:</p> <p><i>Chwalcie, wszyscy poganie (ἔθνη), Pana, chwalcie Go wszystkie narody (λαοί)</i></p> <p>12 A także Izajasz mówi:</p> <p><i>Wyrośnie korzeń Jessego, powstanie, aby panować nad poganami (ἔθνω).</i> <i>W Nim poganie (ἔθνη) położą nadzieję.</i> (Ἔσται ἡ ρίζα τοῦ Ἰεσσαί, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν· ἐπ’ αὐτῷ ἔθνη ἐλπιούσιν.)</p>	<p>Ps 18 [17],50 = 2 Sm 22,50 (Paweł = LXX = TM): „Dlatego będę Cię wyznawał między poganami (διὰ τοῦτο ἐξομολογήσομαι σοι ἐν ἔθνεσιν) i będę śpiewał Twojemu imieniu”</p> <p>Pwt 32,43 (Paweł = LXX ≠ TM): „Weselcie się, poganie, z Jego ludem” (εὐφράνθητε ἔθνη μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ)</p> <p>Ps 117 [116],1 (Paweł = LXX = TM): „Chwalcie PANA wszystkie narody (ἔθνη), Wysławiajcie Go wszystkie ludy (λαοί)”</p> <p>Iz 11,10 (Paweł = LXX = TM): „W tym dniu stanie się, że korzeń Jessego powstanie, aby panować nad poganami (ἔθνω). W Nim poganie (ἔθνη) położą nadzieję, a miejsce jego zamieszkania będzie sławne” (καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἡ ρίζα τοῦ Ἰεσσαί καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν ἐπ’ αὐτῷ ἔθνη ἐλπιούσιν καὶ ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμῆ)</p>

Zakończenie

W jaki sposób Apostoł kojarzył ze sobą różne teksty ze ST, gdy redagował Listy, nie mając do dyspozycji konkordancji, które ułatwiają analizowanie Biblii dzisiejszym miłośnikom Biblii? Trzeba wziąć po uwagę to, że Paweł przeszedł cykl nauczania, w którym uczono się tekstów na pamięć (przez wielokrotne powtarzanie lekcji na głos)²⁵. Twierdzenie, jakoby Paweł zawsze cytował Stary Testament tylko z pamięci, jest jednak trudne do utrzymania w świetle odkryć z Qumran, które potwierdzają istnienie w środowisku żydowskim „testimoniów”

²⁵ W Talmudzie znajduje się następujące zalecenie: „Kto powtarza swą lekcję sto razy, nie jest jak ten, który powtarza ją sto jeden razy” (*Chag. 9 b*); zob. A. Cohen, *Talmud*, dz. cyt. s. 188.

zawierających zestawy tekstów Starego Testamentu²⁶. Polecenie Pawła zapisane w 2 Tm 4,13 świadczy o tym, że Paweł korzystał z „pergaminiów” i „ksiąg” („Opończę, którą pozostawiłem w Troadzie u Karpa, przynieś idąc po drodze, a także księgi, zwłaszcza pergaminy”). Nie wiemy, co zawierały tajemnicze pergaminy i księgi, o które dopominał się Paweł, ale mamy podstawy sądzić, że mogły one zawierać między innymi zestawy cytatów ze Starego Testamentu pomocnych w głoszeniu Ewangelii. Podstawy do takiego przypuszczenia daje spojrzenie na homilię Pawła będącą podstawą tekstu zapisanego w 1 Kor 1,10-4,21. L. Cerfaux utrzymuje²⁷, że Paweł korzystał w konstruowaniu swego dyskursu z zestawu cytatów ze Starego Testamentu: florilegium²⁸.

Pozostawiamy otwartym pytanie, czy ma rację R. Dean Anderson Jr.²⁹, który uważa, że św. Paweł nie używał świadomie metod retoryki. Opinia ta³⁰ rodzi problem, jak wytłumaczyć zbieżności „architektury” przytoczonych przez nas perykop z metodami stosowanymi w środowisku diaspory żydowskiej. Należy przypuszczać, że św. Paweł rozporządzał wiedzą o metodach retorycznych swego środowiska, ale czasami z korzystania z tej wiedzy świadomie zrezygnował ze względu na „służbę Ewangelii”, nie chcąc „błyszczeć słowem i mądrością” (1 Kor 2,1; tłum. BT). Ma rację R. Dean Anderson Jr., gdy podkreśla, że teksty św. Pawła powinny być analizowane z pozycji retoryki.

²⁶ Zob. J. A. Fitzmyer, „4Q TESTIMONIA” AND THE NEW TESTAMENT, w: tenże, *The Semitic Background of the New Testament*, Grand Rapids 1997, s. 514: „It would be foolish to deny that the NT writers, especially Paul in his letters, quoted the OT at times from memory. But to use this solution everywhere would be a gross oversimplification. Recourse to the hypothesis of previously compiled collections of OT passages, especially to those which might have depended on different recensions of the OT books, has often been had by scholars in recent times to explain some of the problems that arise from the use of the OT by Paul and Matthew”.

²⁷ Hipoteza o florilegium użytym przez Pawła w 1 Kor była lansowana przez L. Cerfaux, *Vestige d'un florilège dans 1 Cor, I, 18-III, 24?* „Revue d'histoire ecclésiastique” 27 (1931) 521-534. Por. H. H. Drake Williams IV, *The Wisdom of the Wise. The Presence and Function of Scripture within 1 Cor 1:18-3:23*, Leiden – Boston – Köln 2001.

²⁸ Florilegium – łacińskie określenie zbioru cytatów pochodzących z dzieł najwybitniejszych autorytetów, najczęściej z dziedziny teologii lub filozofii.

²⁹ R. Dean Anderson Jr., *Ancient Rhetorical Theory and Paul*, Kampen 1996, szcz. s. 249-257.

³⁰ Autor ten powołuje się na następujące przesłanki: 1) Paweł nie posiadał wykształcenia retorycznego. 2) W 2 Kor 10,10 jest zapisana ocena Pawła, że jest „słaby, a jego mowa nic nie znaczy”. W 2 Kor 10,1 sam Paweł pisze o sobie jako o „pokornym”, a w 2 Kor 11,6 jako o „niewprawnym w słowie”. 3) Paweł czasem korzystał z pomocy skrybów (por. Rz 16,22; 1 Kor 16,21; Ga 6,11), ale styl jego listów wyklucza wpływ wykształconego w retoryce pomocnika. 4) Paweł nie konstruował swoich wypowiedzi kierując się regułami retoryki (choćby układem wymaganym w *partitio*). 5) Stosowanie przykładów w argumentacji, choć obecne w retoryce (*paradeigmata*), występuje także w innych metodach literackich. 6) Decydujący wpływ na styl Pawła miała semicka greka Septuaginty.

Literatura

- Aletti, J.-N., *Comment Dieu est-il juste? Clefs pour interpréter l'épître aux Romains*, Paris 1991.
- Alonso Schökel, L., *A Manual of Hebrew Poetics*, Roma 1988.
- Ashton, J., *The Religion of Paul the Apostle*, New Haven-London 2000.
- Cerfaux, L., *Vestige d'un florilège dans 1 Cor, 1,18-III,24?* „Revue d'histoire ecclésiastique” 27 (1931), s. 521-534.
- Cohen, A., *Talmud. Syntetyczny wykład na temat Talmudu i nauk rabinów dotyczących religii, etyki i prawodawstwa*, Warszawa 1997.
- Dean Anderson, R., Jr., *Ancient Rhetorical Theory and Paul*, Kampen 1996.
- Doewe, J. W., art. *Kaballa*, w: *Biblich-historisches Handbuch*, red. B. Reicke - L. Rost, Göttingen 1962, kol. 915-916.
- Drake Williams IV, H. H., *The Wisdom of the Wise. The Presence and Function of Scripture within 1 Cor 1:18-3:23*, Leiden – Boston – Köln 2001.
- Egger, W., *Metodologia del Nuovo Testamento. Introduzione allo studio scientifico del Nuovo Testamento*, Bologna 1989.
- Ellis, E. E., *The Old Testament In Early Christianity*, Tübingen 1991.
- Fitzmyer, J. A., *“4Q TESTIMONIA” AND THE NEW TESTAMENT*, w: tenże, *The Semitic Background of the New Testament*, Grand Rapids 1997.
- Loewe, R., *Jewish Exegesis*, w: *A Dictionary of Biblical Interpretation*, red. R. J. Coggins – J. L. Houlden, London 1990, s. 346-354.
- Meynet, R., *L'analyse rhétorique, une nouvelle méthode pour comprendre la Bible. Textes fondateurs et Exposé systématique*, Paris 1989.
- Rafiński, G., *Odniesienia do Starego Testamentu w Listach św. Pawła*, „Studia Gdańskie”, 42 (2018), s. 17-38.
- Rafiński, G., *Problem interpretacji mistycznej Listu do Rzymian*, „Biblica et Patristica Thoruniensia” 3 (2010), s. 25-49.
- Raja, R. J., *Inkulturacja orędzia biblijnego*, w: *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, red. W. R. Farmer, Warszawa 2000, s. 1742-1746.
- Schenke, L., *Szenische und liturgische Lesung der Evangelien als Gesamttext*, „Bibel und Kirche” 62 (2007), s. 175.
- www.beneisrael.wordpress.com/2013/08/21/psalm-67-the-menorah-psalm/ [03.07.2019].
- www.ekumenizm.pl/koscioly/katolickie/franciszkanie-intronizuja-pismo-swiete/ [12.07.2019].
- www.niedziela.pl/artukul/4919/nd/O-intronizacji-Pisma-Swietego/ [21.03.2018].
- www.tygodnikpowszechny.pl/swieto-tory-34189 [13.06.2016].